

Siyaset ve Nostalji: Geçmişin Bir Propaganda Unsuru Olarak Kullanımı

Politics and Nostalgia: Use of the Past a Propaganda Tool

Mehmet Emin SATIR¹

¹ Doç. Dr. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Medya ve İletişim Bölümü, mehmeteminsatir@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5353-8742

ÖZ

Kapsayıcı bir kavram olarak siyaset, toplumsal alanda varlık gösteren tüm kurum ve yapılarla ilişki içerisindedir. Siyasetin temas ettiği ve dönüştürücü etkisini uyguladığı alanlardan birisinin ise bellek olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bellek ve siyaset arasındaki ilişki farklı biçimlerde tezahür edebilmektedir. Nostalji ve geçmiş zamanın etkin kullanımını bu ilişki ekseninde değerlendirmek gerekmektedir. Geçmiş zamana duyulan özlem olarak nitelendirilen nostalji, siyaset alanı çerçevesinde ele alındığında kurucu bir role bürünebilmekte ve toplumsal ethosu şekillendirebilmektedir. Nostaljik bir söylem oluşturularak geçmiş zaman idealize edilebilmekte ve şimdiki zamanın gereklilikleri doğrultusunda geçmiş, yeniden inşa edilebilmektedir. Bu noktadan hareketle nostaljinin siyasetle güçlü bir ilişkiye girebildiği ifade edilebilir. Özellikle propaganda gibi siyasal iletişimin alanına giren konularda nostalji, işlevsel bir araca dönüşmekte ve bir propaganda unsuru olarak kullanılabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde nostaljinin geçmişe yönelik salt bir özlem olmadığını aynı zamanda siyasetin bir unsuru olarak da işlevsel olabildiğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla bu derleme çalışmanın amacı, siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin çerçevesini belirginleştirerek nostaljinin bir propaganda aracı olarak kullanılabilirliğini ortaya koymaktır. Buradan hareketle çalışmada literatür taraması uygulanmış ve ilgili literatür ekseninde nostalji, siyaset ve propaganda arasındaki ilişki belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, nostalji, geçmiş, propaganda, bellek

ABSTRACT

As an encompassing concept, politics is intertwined with all institutions and structures present in the social realm. It is necessary to emphasize that one of the areas politics touches upon and exerts its transformative influence is memory. The relationship between memory and politics can manifest in different forms. It is essential to evaluate nostalgia and the effective use of the past within this relationship. Nostalgia, characterized as a longing for the past, can assume a foundational role when approached within the framework of politics and can shape societal ethos. By creating a nostalgic discourse, the past can be idealized and reconstructed in line with the necessities of the present. From this perspective, it can be argued that nostalgia can form a strong relationship with politics. Particularly in subjects that fall within the realm of political communication such as propaganda, nostalgia can transform into a functional tool and be used as a propaganda element. Therefore, it is possible to express that nostalgia is not merely a longing for the past but can also be functional as an element of politics. Thus, the aim of this study is to delineate the framework of the relationship between politics and nostalgia, demonstrating that nostalgia can be used as a propaganda tool. The literature review method was used in the study, and the relationship between nostalgia, politics and propaganda was examined based on the relevant literature.

Keywords: Politics, nostalgia, past, propaganda, memory

Gönderim/Received: 09.08.2024

Düzeltilme/Revised: 08.10.2024

Kabul/Accepted: 18.12.2024

Atıf / Citation: Satir, M. E. (2024). Siyaset ve Nostalji: Geçmişin Bir Propaganda Unsuru Olarak Kullanımı. *Global Media Journal Turkish Edition*, 15(29), 54-70

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Extended Abstract

It is a known fact that the relationship between politics and society is extremely complex and layered. Within this layered structure, there are many important intersections of politics and society. As one of the most important organs operating at the intersection of politics and society, power has the ability to shape society, build collective thinking and design social behavior patterns through politics. While performing all these actions, power uses a series of tools and equipment. These tools and equipment are extremely diverse. In addition to elements like culture, art, science, and sports, powers also benefit from more subtle tools like nostalgia, which may seem secondary at first, but are highly effective in shaping the social structure and massifying their own ideologies. As it is known, nostalgia, in its most general definition, is a kind of longing for the past time.

The concept of nostalgia first emerged as a medical concept and was considered a kind of disease. In the following period, with the important shifts that occurred on the social level, nostalgia became widespread and a part of daily life. In fact, there are scientific studies showing that nostalgia, that is, the longing for the past and the belief that everything was better in the past, may be an autonomous behavior of the human brain. Therefore, nostalgia can be seen as a part of the individual's daily life. However, nostalgia is a concept that is too comprehensive to be evaluated only within the individual's life. Looking at the historical process, it is evident that societies also exhibit nostalgic tendencies. The strong longing felt for a particular period of a society plays a dominant role in the emergence of nostalgic tendencies of societies. Therefore, addressing nostalgia within the framework of society and politics is important in understanding and making sense of the functioning of nostalgia on the social level.

It is possible to see the functioning of nostalgia on the axis of the relationship between politics and society in the phenomenon of propaganda. While powers spread their ideologies by carrying out propaganda activities, they often benefit from nostalgia. Nostalgia is accepted as an effective tool in both idealizing the past and devaluing the present. Nostalgia attracts attention as a functional tool, especially in creating founding narratives about the past and realizing a certain consciousness construction. Based on this point, this study aims to discuss the role of past time and nostalgia in propaganda activities.

This study makes nostalgia a fundamental problem in terms of revealing the place of nostalgia in propaganda activities, clarifying the relationship between politics and nostalgia, and opening new areas of discussion in terms of political communication literature. At this point, old and current literature on nostalgia and politics were reviewed, and the extent of the relationship between politics, nostalgia and propaganda were explored in the light of the data obtained from the literature. Within the scope of the study, the concept of nostalgia was first emphasized, and an attempt was made to clarify what nostalgia is, taking into account the historical background of the concept. Afterwards, the role of nostalgia in propa-

ganda activities was studied by focusing on what kind of relationship there is between politics and nostalgia. Therefore, this study is important in that it aims to put the relationship between nostalgia and politics in a broad context and tries to clarify the complex relationship between nostalgia and power by revealing its different variants.

Giriş

Siyaset, toplumsal yaşamda varlık gösteren birçok kurum ve yapı ile güçlü bir ilişki içerisindedir. Bellek ve geçmiş de siyasetin ilişki içerisinde olduğu alanlar içerisinde yer almaktadır. Siyasetin en önemli aktörleri arasında yer alan iktidarlar, kolektif belleği şekillendirmek ve toplumsal rızayı sağlayabilmek için bir dizi faaliyetler yürütmektedirler. Özellikle propaganda bu noktada önem arz eden bir kavram olarak belirmektedir. İktidarlar meşruiyetlerinin devamlılığını sağlamak, dost-düşman tipi düşünce kalıplarını pekiştirmek gibi çok farklı gerekçelerle propaganda faaliyetleri yürütmektedirler. Ancak propagandanın ne şekilde ve hangi teknikler aracılığıyla yürütüleceği konusunda ise tek bir doğru bulunmamaktadır. Propaganda faaliyetleri birçok farklı biçimde yürütülebilmektedir. Ayrıca propaganda süreçleri yürütülürken birçok farklı unsurdan da faydalanılmaktadır. Bu noktada propagandayı besleyen kaynakların oldukça geniş olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Toplumsal alanda varlık gösteren iktidar mekanizmaları, propaganda faaliyetleri yürütmek noktasında geçmiş zamandan ve nostaljiden de sıklıkla faydalanılmaktadırlar. Bu noktada kolektif bellek inşa edilebilmekte ve geçmiş, şimdiki zamanın filtresinden geçirilerek yeniden şekillendirilebilmektedir. Dolayısıyla propaganda ve bellek arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Propaganda ve bellek arasındaki ilişkinin kesişim noktasında ise nostaljinin bulunduğu ifade edilebilir. En temelde geçmişe ilişkin özlem durumunu imleyen nostalji bireysel ve toplumsal düzlemde işlerlik göstermektedir. Bireyler kişisel motivasyonlarla olduğu kadar toplumsal koşulların yönlendirmesiyle de geçmişe özlem duyabilmekte ve nostaljik bir bakış açısı geliştirebilmektedirler. Bu noktadan hareketle nostaljinin siyaset sahasının içerisinde iktidarlar açısından önemli bir koz olarak kullanılabilirdiğinin ifade edilmesi gerekir. Nostalji, iktidarlar tarafından propaganda faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli bir araç olarak kullanılabilir. İktidarlar tarafından arzulan belirli amaçlar doğrultusunda geçmişin idealize edilerek yüceltilmesi, nostaljiyi siyasetin bir konusu hâline getirmektedir. Son kertede nostalji, tarihsel süreçte birçok siyasal iktidar tarafından propaganda malzemesi olarak kullanılmış ve kullanılmaya da devam etmektedir.

Nostalji ve propaganda arasındaki ilişki, kendisini birçok noktada göstermektedir. Öncelikli olarak nostalji, duygusal yönü güçlü olması sebebiyle propaganda faaliyetleri için oldukça işlevsel kabul edilmektedir. Bilindiği üzere propaganda da kitlelerin mantığına değil duygularına seslenir ve onlarda coşku yaratmayı hedefler. Bu noktada nostalji de gerçeklik üzerinde bir kırılma yaratarak, geçmişin idealize edilmesinden kaynaklı bir tür coşkuyu ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca nostalji,

şimdiki zamanın anlamsızlaştırılması noktasında da işlevseldir. Şimdiki zamana ilişkin kötü senaryolardan kurtulmanın yolunun geçmişteki gibi yaşamak olduğuna yönelik kalıp yargıların üretilmesi ve inşa edilmesi noktasında da nostalji son derece işlevsel bir role sahiptir. Bu bağlamda nostalji ile propaganda arasında son derece önemli bir ilişki bulunduğu vurgulanması gerekmektedir. Nitekim bu çalışmanın amacı, nostaljinin siyasetin bir unsuru olarak faaliyet gösterebileceğini ve özellikle propaganda faaliyetlerinde aktif bir biçimde kullanılabilmesini ortaya koymaktır. Bu ekseninde çalışma literatür taramasına dayanmaktadır. Siyaset, nostalji ve propaganda arasındaki ilişkiyi ele alan literatür üzerinden hareketle yürütülen çalışmada nostaljinin siyasetin bir unsuru olabildiği ve propaganda faaliyetleri noktasında nostaljinin son derece etkin olarak kullanılabilmesi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışma, nostalji ve siyaseti özellikle propaganda ekseninde değerlendirmesi açısından özgün bir yöne sahiptir. Nostalji olgusunu propaganda süreçlerinin bir enstrümanı olarak ele alan çalışmaların bilhassa Türkçe literatürde niceliksel olarak son derece az olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim bu husus da çalışmanın özgün yönünü ortaya koymaktadır.

Nostaljinin propaganda faaliyetlerinde aktif olarak kullanılabilmesini ve kolektif belleğin şekillendirilmesi noktasında son derece etkili olabileceğini ortaya koymak noktasında çalışma kapsamında ilk olarak nostalji olgusu üzerinde durulmuştur. Nostalji kavramının tarihsel süreçteki yörüngelerinden hareket edilerek genel bir değerlendirme yapılmış ve nostaljiye ilişkin bütüncül bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Sonraki aşamada ise nostaljinin siyaset sahasına sıçrayışı üzerinden hareket edilerek siyaset ve nostalji arasındaki ilişki irdelenmiş, nostaljinin siyasallaştığı hususlar belirginleştirilmiştir. Siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin ortaya koyulmasından sonra ise propaganda kavramı üzerinde durulmuştur. Propagandanın mahiyeti, işleyiş şekli ve propaganda türleri üzerinde tartışma yürütülerek genel çerçevede propagandaya ilişkin bir tanımlama yapılmıştır. Son aşamada ise nostaljinin propaganda faaliyetlerinin yürütülmesindeki rolü üzerinde durularak propaganda ve nostalji arasındaki ilişki detaylandırılmıştır. Bu noktada çalışma, nostalji ve propaganda arasındaki ilişkiyi tartışmaya açması ve anlamlandırmaya çalışması açısından önem arz etmektedir.

Nostalji

Kavramlar da tıpkı canlılar gibi belirli bir zamansallık içerisinde ortaya çıkar, yaşar, dönüşür ve yok olurlar. Düşünce tarihi, bir noktada kavramların geçirdikleri dönüşümlerin de iz düşümlerini bünyesinde barındırmaktadırlar. Birçok kavram tarihsel süreçte ihtiva ettiği anlamın sınırlarını genişletmiş ve farklı farklı anlamsal katmanları bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Nostalji de tarihsel süreçte ciddi anlamsal devinimler yaşamış kavramlar arasında yer almaktadır.

Nostos (eve dönüş) ve algia (özlem) kelimelerinden türeyen bir kavram olarak nostalji, en temelde artık var olmayan yahut da hiçbir zaman var olmamış hayalî bir eve karşı duyulan özlem anlamına gelmektedir (Boym, 2009, s. 14). Bu

noktada özlem ve geçmiş vurgularının nostalji için önem arz ettiğini belirtmek gerekmektedir. Nostalji, en temelde içerisinde bir özlemi barındırsa da bu özlemi geçmiş zamana yöneltmektedir. Dolayısıyla nostalji, geçmiş zamana ilişkin bir algılama meselesi olarak kabul edilmektedir. Nostalji kavramı ilk olarak İsviçreli tıp öğrencisi Johannes Hofer tarafından kullanılmıştır. Hofer, 1688 yılında yazmış olduğu tezde nostalji kavramını ortaya atar ve nostaljiyi, bir hastalık olarak değerlendirir. Hofer'e göre nostalji, kişinin ana yurduna dönme isteğinden kaynaklanan bir acıdır. Hofer, nostalji olgusunu kavramsallaştırırken Alpler'den Avrupa'nın muhtelif yerlerine savaşmak üzere giden İsviçreli askerlerin etkilenmiş olduğu bir hastalıktan hareket etmiştir. Hofer, İsviçreli askerlerin çekmiş oldukları ızdıraplı durumu Almanya, Fransa ve İspanya'da benzer acılar çeken askerlerle paralellikler kurarak ele almıştır ve nostaljiyi bir tür hastalık olarak kabul etmiştir (Routledge, 2016, s. 4; Cassin, 2018, s. 16-17). Dolayısıyla nostalji kavramının tarihsel kökenine inildiğinde ilk olarak tedavi edilmesi gereken bir tür rahatsızlık olarak ele alındığını vurgulamak, kavramın geçirmiş olduğu dönüşümleri anlamlandırmak açısından önem arz etmektedir.

Hofer'in nostalji olgusunu ele alışı ve kavramsallaştırması her ne kadar kavramsal düzlemde bir ilk olsa da nostaljinin bir tutum ve davranış olarak çok daha önceki dönemlerde de görüldüğünü belirtmekte fayda vardır. Özellikle Antik dünyada oldukça sık karşılaşılan sürgün deneyimi, insanların nostaljik eğilimler sergilemesi noktasında önemli bir gösterge olarak nitelendirilmektedir (Quill, 2024, s. 16). Bir davranış kalıbı olarak nostalji, tarihsel süreçte farklı dönem ve mekânlarda gözlemlenmektedir. Nostaljinin bir davranış kalıbına dönüşerek geçmişe ve ayrı kalınan yurda ilişkin bir özleme dönüşmesi meselesi, insan, mekân ve zaman arasındaki ilişkinin de önemini göstermektedir. Nostaljinin bir tür davranış olarak ortaya çıkarak toplumsal alanda kendisini göstermesi meselesinin tarihin her döneminde belirli ölçüde var olması en temelde nostaljinin birey nezdindeki eğilimine de ışık tutmaktadır. Son aşamada nostalji, geçmişe ilişkin bir tutumdur ve geçmiş söz konusu olduğunda bellek meselesi de kendisini göstermektedir. Bireyler ve toplumlar, nostaljik eğilimlerini gerçekleştirirken bir dizi hatırlama edimleri üzerinden hareket ederler. Bu durumda bellek, nostaljinin var olabilmesi için ana unsurdur. Hatırlama olmadan herhangi bir nostaljik eğilimden söz etmek mümkün değildir. Geçmişe ilişkin özlem duyulabilmesi için geçmişin bireysel ya da kolektif imgelemde saklı tutulmuş olması gerekir. Bu noktadan hareketle nostaljinin varlığını doğrudan belleğe borçlu olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Nostalji her ne kadar ilk etapta Hofer tarafından bir hastalık olarak kavramsallaştırılmış ve tıbbi bir olgu olarak değerlendirilmişse de nostaljiyi sadece tababet ilminin sınırların arasında ele almak eksik bir yaklaşım olacaktır. Nitekim nostalji, sosyal yönü de son derece güçlü disiplinler arası bir konu olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada nostaljinin kaynaklandığı temel motivasyonlara bakmak, nostaljiye ilişkin genel bir çerçeve çizilebilir. Bu açıdan önem arz etmektedir. Nostaljiye yönelik anlamlandırma girişimlerinde ilk olarak psikolojik yöne dikkat çekilmektedir.

Bireylerin nostaljik eğilimler geliştirmelerinin arka planında çeşitli faktörler bulunmaktadır. İnsanların nostaljik eğilimler sergilemelerinin arka planında öncelikli olarak negatif duygu durumlarının etkili olduğu bilinmektedir. Clay Routledge ve arkadaşları yapmış oldukları araştırmalar neticesinde insanların genellikle hoş olmayan duygular yaşadıklarına nostaljik eğilimler gösterdiklerini belirtmektedirler (Wildshut vd., 2006). Hoş olmayan durumların etkisine ek olarak yalnızlık da nostaljik eğilimlerin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. İnsanlar kendilerini yalnız hissettiklerinde geçmiş zamanı bir sığınak olarak görmekte ve nostaljik eğilimler sergilemektedirler. Ayrıca insanların nostaljik eğilimler sergilemesinin nedenleri arasında stres, varoluşsal boşluk hissi, anlamsızlık, sıkıcılık, benlik farkı, -kişinin kendi içerisinde yaşamış olduğu süreksizlik hâli, geçmiş ve gelecek arasındaki kopukluk-gibi durumlar da etkili olmaktadır (Routledge, 2016, s. 26-39). Görüldüğü üzere bireylerin psikolojik durumlarındaki tutarsızlıklar, nostaljik tutumların geliştirilmesi noktasında son derece önemli kabul edilmektedir. Bu hâliyle değerlendirildiğinde nostaljinin psikolojik bir olgu olduğu sonucuna varılabilir. Ancak aynı zamanda nostalji, bir dizi toplumsal koşullar içerisinde de cereyan etmektedir ki bu durum da nostaljiyi aynı zamanda sosyolojik bir olgu olarak imlemektedir.

Toplumsal bir varlık olarak insan, eylemlerinin şekillenmesi noktasında toplumsal kurum ve yapılarla güçlü bir ilişki içerisinde dir. Bu nedenle insanın davranış kalıplarının belirli bir toplumsallık çerçevesinde değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Yukarıda belirtilmiş olduğu üzere nostaljinin bireysel düzlemdeki arka planında kişisel olumsuzluklar yatmaktadır. Ancak nostalji, sosyal yönü de olan bir kavramdır ve nostaljinin tam anlamıyla idrak edilmesi noktasında sosyoloji temelli bir bakış açısının geliştirilmesi önemlidir. Bu noktada Georg Stauth ve Bryan Turner'in nostaljiye ilişkin yapmış oldukları analizler dikkat çekicidir. Stauth ve Turner, nostaljinin sosyal düzel içerisinde en temelde dört düzlemde işlediğini öne sürmektedirler. Nostaljik düşünce ilk olarak tarihin bir çöküşü ve yitirilişi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda bireyler, yaşamış oldukları dünyanın kendilerine bir yuva olmaktan uzaklaştığı düşüncesine inanmaya başlarlar ve geçmişe yönelik nostaljik bir tavır takınırlar. İkincil olarak ise bütünlüğün ve ahlaki kesinliğin yitimi durumudur. Bu noktada ise bireyler, toplumsal alanda bireyler arası değerlerin çözülmeye başladığını ve toplumu var eden temel dinamiklerin anlamını yitirdiğini düşünerek nostaljik bir düşünce yapısı geliştirirler. Stauth ve Turner'in altını çizdikleri üçüncü düzlem ise bireysel özerkliğin yitirilerek sahici toplumsal ilişki biçimlerinin yok oluşudur. Bu noktada ise bireyler, topluma ilişkin sahip oldukları inancı yitirmekle birlikte toplumu dizayn eden total süreç ve kurumlara kendisini teslim edilmiş hissettikleri için nostaljik bir tavra bürünürler. Son olarak ise Stauth ve Turner, basitlik, kendiliğindenlik ve sahiciliğin yitimi duruma işaret ederler. Bu noktada ise bireyler, kendilerini toplumsal düzlemde total kurumlarla birlikte mikro ölçekli kurumların da denetlediklerini düşünerek, mevcut toplumsal yapının açmazlarından kaçış için geçmişe sığınma talebinde bulunurlar (Stauth ve Turner, 1997, s. 60-63).

Nostaljiye ilişkin vurgulanan sosyolojik yön ile birlikte nostaljiye yönelik bütüncül bir bakış açısının geliştirilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Dolayısıyla nos-

taljinin toplumsal düzlemdeki işleyişine ve özellikle siyaset gibi kurumlarla olan ilişkisine yakından bakmak için bütüncül bir bakış açısının gerekliliğinin altını çizmekte fayda vardır. Nostalji en temelde toplumsal yönü güçlü olan bir kavramdır ve siyasetle ilişkisinde bu toplumsallığı ön plana çıkarmaktadır. Nostaljinin toplumsal alandaki işleyişine ve genel karakteristiğine dikkat kesilmek noktasında ise Svetlana Boym'un ortaya koymuş olduğu düşünsel nostalji ve yeniden kurucu nostalji kavramları kayda değerdir. Boym'un, nostaljinin işlerliği noktasında ortaya koymuş olduğu yeniden kurucu nostalji kavramında vurgu, nostos'a yani eve dönüşe yöneliktir. Yeniden kurucu nostaljide yitirilen ev yeniden inşa edilmeye çalışılır ve bellekte var olan açıklıklar kapatılmaya çalışılır. Düşünsel nostaljide ise bütün dikkat algia'ya yani özleme çevrilir ve özlem duygusu, yitirme ve hatırlamanın kusurlu yönüne dikkat çekilir. İki nostaljik eğilim arasındaki en temel fark ise yeniden kurucu nostaljide geçmiş, şimdiki zamanda yeniden inşa edilirken; düşünsel nostaljide geçmişe yönelik bir meydan okuma durumu söz konusudur. Boym'un altını çizdiği üzere yeniden kurucu nostaljide bireyler, nostaljik bir tavrın içerisinde olduklarını kabul etmezler ve tüm projelerinin esasında hakikate yönelik olduğunu ileri sürerler. Dolayısıyla yeniden kurucu nostalji, daha içtimai bir karaktere sahip olarak siyaset ile yakından ilintilidir. Düşünsel nostaljide ise bireysellik ön plandadır ve kolektif anlatılardan ve sembollerden ziyade bireysel anlatılar, semboller ve eğilimler başı çekmektedir (Boym, 2009, s. 76-88). Dolayısıyla siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin anlamlandırılması noktasında Boym'un vurgu yapmış olduğu yeniden kurucu nostalji düşüncesinden hareket etmek önem taşımaktadır.

Siyaset ve Nostalji ilişkisi

Siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin farklı düzlemlerde ve farklı biçimlerde tezahür ettiğini belirtmek gerekmektedir. Siyasetin son derece kapsayıcı bir kavram olması, onun diğer birçok toplumsal ve bireysel kurum ya da yapı ile ilişki içerisine girmesi sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Bu eksen de bakıldığında nostalji de siyasetin etki alanı içerisinde kalan bir kavram olarak değerlendirilebilir. Nostalji kavramı her ne kadar tıbbi bir terim olarak ortaya çıkmış olsa da özellikle modern siyasal sistemler içerisinde son derece işlevsel bir unsur olarak kabul edilmektedir. Siyasetin kendi dinamikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde nostalji, bir araç olmakta ve hem siyasal yapıyı hem de kolektif düşünüşü biçimlendirebilmektedir. Dolayısıyla nostalji ve geçmiş zaman, siyaset çerçevesinde araçsallaşmakta ve amaca uygun birer enstrüman hâline gelebilmektedir.

Nostalji ve siyaset arasındaki ilişkinin incelenmesi noktasında öncelikli olarak bir dizi farklı yaklaşımın bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu yaklaşımlar en genel hatlarıyla nostaljiyi siyasetin farklı kulvarlarına konumlandırarak anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Alvin Toffler ve Robert Lifton gibi düşünürler nostaljiyi ve nostalji siyasetini sağ siyaset ve muhafazakârlıkla ilintilendirirlerken; Christopher Lasch ve Arnold Gehlen gibi düşünürler ise nostalji ve sol siyaset arasındaki ilişki üzerinde durmuşlardır. Bu iki eksen dışında kalan bir diğer üçüncü görüşte ise nostaljinin apolitik olduğu yönüne ilişkin temel görüşler yer almaktadır (Becker,

2023, s. 60–61). Dolayısıyla siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin tek bir yönünün olmadığını ve bu ilişkiye dair farklı yorumların bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

Nostaljinin siyasetle olan ilişkisini anlamlandırmak noktasında öncelikli olarak nostaljinin psikolojik yönüne değinmek gerekmektedir. Bilindiği üzere nostaljik eğilimler bireylerin zihnî kalıplarında varlık gösterir ve geçmişe ilişkin bir özleme karşılık gelir. Siyaset söz konusu olduğunda ise bu özlem durumu politik söylemlerle şekillendirilerek belirli amaçlar doğrultusunda kanalize edilebilmektedir. Siyasal arenada varlık gösteren iktidarlar, nostaljik söylemler üreterek rasyonaliteyi bilişsel düzlemde paranteze alarak duygusal bir ethos yaratmak isterler. Bu noktada nostaljik söylemin öncelikli olarak bireylerin akıllarına değil duygularına seslendiğini belirtmek gerekmektedir. Nostaljik imgelem duygulardan beslenir ve nostalji aracılığıyla duygular siyaset sahasına dahil edilir. Nitekim nostaljinin siyasal arena-daki karşılığının bir tür telaş hâli olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Berry, 2020). Siyaset sahasında duygusal bir pozisyona bürünen nostalji, bu telaş hâlini aynı zamanda rasyonalizme karşı bir tür isyana dönüştürür. Rasyonalite ve akılcı siyasetin karşısında yer alan nostalji de en temelde geçmişe yönelik referans noktalarından hareketle geleceğe yönelik bir vaat ortaya koyar. Tam da bu noktada nostalji, siyasetin bir aracı hâline gelerek bireylere iktidarlar tarafından kurtuluşun bir formülü olarak sunulur (Bonnett, 2010, s. 11). Bu ekseninde Boym'un da altını çizmiş olduğu yeniden kurucu nostalji biçimi de geçmişten hareketle yeni bir gelecek ve şimdiki zaman kurmanın temel önermesi hâline gelir.

Siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin esasında bellek üzerinde şekillendiğini de vurgulamak gerekir. Siyaset sahasının en temel aktörlerinden olan iktidarlar, geçmiş zamanı bir mit hâline getirerek şimdiki zamanı şekillendirmek noktasında işlevsel olarak kullanabilmektedirler (Traverso, 2018, s. 116). Nostaljinin işleyişi, özellikle siyaset çerçevesinde değerlendirildiğinde geçmişin araçsallaşması üzerinden gerçekleşmektedir. Geçmiş zaman belirli amaçlar doğrultusunda şimdiki zamana taşınarak kolektif düşünüş şekillendirilmektedir. Özellikle nostaljik söylemler bu noktada oldukça işlevsel olabilmektedir. Geçmiş zamana yönelik özlem, arzu ve inançlar idealize edilerek şimdiki zamanda aktüel bir geçmiş tasarımı yapılabilmektedir. Son kertede belleğin geçmişin şimdiki zamanın sınırlılığı içerisinde inşa edilen bir tasarım olduğunun da hatırlatılması gerekmektedir (Traverso, 2013, s. 196). Bu noktadan hareketle nostaljinin siyasal söylemin varlık kazanması noktasında geçmişten beslenerek bugüne ilişkin bir ifade biçimine bürünmesi, geçmişini de siyasetin bir aracı hâline getirmektedir. Nostaljinin siyaset sahasındaki mevcudiyetini özetlemek noktasında Boym'un yeniden kurucu nostalji düşüncesi oldukça işlevsel bir alan açmaktadır. Nostaljinin geçmişten hareketle bugüne ilişkin bir tasarıma bürünmesi ve şimdiki zamanı kurgulaması noktasında son derece efektif bir araca dönüşebilmesi, onun aynı zamanda çeşitli biçim ve fonksiyonlarla kolektif düşünceyi etkisi altına alabilmesini de sağlamaktadır.

Kolektif düşünüşün şekillendirilmesi ve yaygın bir ethos hâline dönüştürülmesi noktasında nostalji, özellikle modern siyasal sistemler içerisinde

son dereceli etkili bir araçtır. Özellikle milliyetçilik düşüncesinin şekillenmesinde ve yaygınlaşmasında son derece önemli bir role sahip olan nostalji aynı zamanda askeri ve sivil toplumsal hareketlerin yükselişe geçmesi ve kitleselleşmesi noktasında da oldukça işlevseldir (Cooter, 2024). Bu noktada Amy Cooter'in çalışması, ABD'deki milis hareketinin yaygınlaşması noktasında nostaljinin rolünü tartışması açısından dikkat çekmektedir. Siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin en belirgin olduğu alanlardan birisinin ise siyasal iletişim ve propaganda faaliyetleri olduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi ve kitlesel rızanın üretilmesi noktasında nostalji, son derece işlevsel bir konuma sahiptir. İktidarlar nostaljik söylemlerle kitlelerin rızasını belirli amaçlar doğrultusunda imal edebilmekte ve kolektif düşünceye yön verebilmektedir. Dolayısıyla nostaljinin siyasetle kurmuş olduğu ilişkinin önemli bir yönünün propagandaya ait olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu noktadan hareketle nostalji ve siyaset arasındaki önemli kesişim noktalarından olan propagandayı etraflica ele almak, nostalji ve propaganda arasındaki ilişkiyi detaylandırmak noktasında büyük bir öneme sahiptir.

Propaganda

Kitle iletişimi ve siyasal iletişim çerçevesinde son derece önemli bir kavram olarak kabul edilen propaganda, özellikle I. Dünya Savaşı döneminden sonra sosyal bilimler alanını meşgul eden konu başlıklarından birisidir. Ancak bu noktada propagandanın modern döneme özgü bir kavram olmadığına da altının çizilmesi gerekmektedir. Propaganda, Latince bir sözcük olan propagare terimine dayanır ve en temelde bir bitkinin filizlerinin toprağa dikilmesi anlamına karşılık gelmektedir (Brown, 1963, s. 10). Propaganda kavramının ilk olarak ortaya çıkışı ise 17. yüzyıla tekabül etmektedir. Dönemin dinî önderi Papa Gregory, Katolik Kilise öğretilerini ve düşüncelerini yaymak ve yaygınlaştırmak için 1622 yılında Sacra Congregatio de Propaganda Fide isimli bir kurul oluşturarak propaganda faaliyetleri yürütür (Qualter, 1980, s. 255). Sonuç itibarıyla propaganda kavramının ortaya çıkmasında dinî erekler belirleyici olmuştur. Ancak bu noktada propaganda faaliyetlerinin başlangıcının bu tarihlere dayanmadığının, çok daha eski tarihlerde de propandada faaliyetlerinin iktidarlar tarafından yürütüldüğünün belirtilmesi gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse M.Ö. 2500'lü yıllarda Lagaş Kralı Eannatum, kazandığı zaferlerden sonra çeşitli heykel ve dikilitaşlar aracılığıyla askeri propagandasını yürütmüştür. Eannatum'un yaptırmış olduğu heykelerde askerî zaferler, savaş sahneleri ve çeşitli şekillerde düşman kuvvetlerine gözdağı içeren unsurların varlığı dikkat çekmektedir (Clark, 2017, s. 15; Moore, 2010, s. 15).

Propaganda kavramının, en temel etimolojik anlamı da dikkate alındığında, modern kullanımdaki anlamı belirli duygu, düşünce, inanç ve ideoloji gibi unsurların kitleselleştirilmesi, yaygınlaştırılması olarak kabul edilmektedir (Cantril, 1938). Ancak bu noktada amaçsallık durumu önem teşkil etmektedir. Propaganda da her koşulda bir amaç vardır ve bu amaç, sıklıkla kitlelerin belirli duygu ve düşünceye ikna edilmesidir. Jacques Ellul propagandayı belirli kişi ya da kişilerin çeşitli psikolo-

jik tekniklerin de yardımıyla belirli amaçlar çerçevesinde sistemli olarak kitlelerin eylemlerini ve düşüncelerini şekillendirme çabası olarak tanımlamaktadır (Ellul, 1973). Ellul'un yapmış olduğu tanımlamada da görüldüğü üzere propagandada amaç, hedef kitlenin düşüncelerinin şekillendirilmesidir ki bu noktada manipülasyon, ikna ve algı yönetimi gibi noktalar da devreye girmektedir. Dolayısıyla propagandayı bütüncül bir süreç olarak değerlendirmek gerekmektedir. En temelde propaganda, hedef kitlede tutum, davranış ve düşünce değişikliğini amaçlayarak uzun vadeli bir çalışma gerektirmektedir (Çankaya, 2019). Hedef kitlede değişim yaratabilmek ve bunu sürdürebilmek noktasında etkili olarak kullanılan propaganda faaliyetlerinin özellikle II. Dünya Savaşı döneminde zirveye ulaştığını ifade etmek gerekir. Başta Naziler olmak üzere birçok ülke II. Dünya Savaşı döneminde propagandayı etkili olarak kullanmış ve kitleleri kontrol altında tutmak istemiştir.

Propagandanın özellikle II. Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında bu denli yaygınlaşmasının arka planında yatan en önemli nedenlerden birisinin değişen ve gelişen teknoloji olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle kitle iletişimi araçlarının yaygınlık kazanmasıyla birlikte propaganda faaliyetlerinde ciddi bir artış görülmeye başlanmıştır. Teknolojik gelişmeyle birlikte istenilen mesajlar kitlelere farklı kanallar aracılığıyla rahatlıkla ulaştırılabilmektedir. Bu noktada teknolojik gelişmelerin propaganda faaliyetlerinin yükselişe geçmesinde önemli bir unsur olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Gazete, radyo, dergi, sinema, televizyon, afiş ve poster gibi araçlar propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi noktasında kullanılan önemli iletişim araçları içerisinde değerlendirilmektedir (Jowett & O'Donnel, 2012). Yine de propaganda faaliyetlerinin çok sayıda farklı aracının olduğunun da ayrıca belirtilmesi gerekmektedir. Mimari yapılardan müzik bestelerine; eğitim-öğretim faaliyetlerinden giyim kuşama kadar birçok araç, propaganda faaliyetlerinde efektif olarak kullanılabilir. Bu nedenlerden dolayı propaganda, kapsamlı ve karmaşık bir süreç olarak kabul edilmektedir.

Kitlelerin rızasının oluşturulması ve belirli amaçlar doğrultusunda güdülenmesi noktasında son derece işlevsel olarak kabul edilen propaganda faaliyetleri Ellul'a göre iki temel düzlemde yürütülmektedir: siyasal propaganda ve sosyolojik propaganda. Ellul, propagandaya ilişkin yapmış olduğu bu ayırmada siyasal propagandanın hükümetler, partiler yahut siyasi mahiyetteki bir oluşum tarafından yürütüldüğünü vurgulamıştır. Sosyolojik propaganda içinse reklam, halkla ilişkiler ve diğer medya içeriklerini ön plana çıkartmaktadır (Ellul, 1973). Dolayısıyla bu ayırım, propagandanın salt siyasi bir mesele olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü propagandanın salt siyasi bir husus olduğu yanılgısı sıklıkla kendisini göstermektedir. Halbuki propaganda, daha genel bir kavram olup farklı amaçlar ve farklı kapsamlarda yürütülebilmektedir. Ellul'un bahsetmiş olduğu bu ayırım, propagandanın toplumsal işleyişini anlamak açısından kıymetlidir. Özellikle kültür emperyalizmine ilişkin yürütülen faaliyetlerde sosyolojik propaganda daha işlevsel olabilmektedir. Bu noktada siyasal propaganda, siyasi ideolojileri kitlelere benimsetmek ve

bu ideolojiyle uygun siyasal eylemler hedeflerken; sosyolojik propaganda bir yaşam tarzı, genel bir anlayış ve yaygın bir ethos oluşturmayı amaçlamaktadır (Stivers, 2012, s. 207-208). Sosyolojik propagandaya örnek olarak gerek sinema filmleri gerek diğer medya içerikleriyle idealize edilen “Amerikan Rüyası” anlatısını vermek mümkündür.

Ellul’un propagandaya ilişkin getirmiş olduğu ikili düzlem, propagandanın yörüngelerini anlamak ve anlamlandırmak açısından önemlidir. Ancak propagandanın tam olarak sınırlarının belirginleştirilmesi için türlerine de değinmek gerekmektedir. Literatürde yer alan yaygın kabule göre propaganda faaliyetleri kara, beyaz ve gri olmak üzere üç şekilde gerçekleştirilmektedir. Beyaz propaganda tekniğinde şeffaflık ve açıklık ön plandadır. Yalan ve kaynağın belirsizliği gibi durumlar söz konusu değildir. Bilakis kaynak bellidir ve propaganda amacıyla kullanılan haberlerde gerçek bilgiler yer alır. Bu noktada beyaz propagandada amaç, karşı tarafın hatalarını ve eksikliklerini belirginleştirmektir (Tarhan, 2011, s. 37). Kara propagandada ise beyaz propagandanın tersi bir işleyiş durumu söz konusudur. Kaynak belirsizdir ve amaç, karşı tarafı yalan, hile ve iftira gibi unsurlarla yıpratmaktır. Kara propagandada gerçekler yerine yalan daha etkili bir role sahiptir. Hedef kitlede sürekli bir belirsizlik, kaygı durumu ve teyakkuz hâli yaratmak amaçlanır (Tarhan, 2011, s. 42). Gri propaganda ise beyaz ve kara propagandanın arasında konumlanmaktadır. Gri propagandada kaynak ve öne sürülen bilginin doğruluğu kesin değildir. Dolayısıyla gri propagandada belirsizlik durumu hakimdir (Jowett & O’Donnel, 2012; Tarhan, 2011).

Propagandanın yukarıda bahsedilen üç türünün tanımlanmasında kaynağın rolünün belirleyici olduğu görülmektedir. Kaynağın durumuna göre propagandanın türü tanımlanabilmektedir. Son tahlilde propaganda, kaynaktan belirli bir hedef kitleye karşı yürütülen ve birçok unsuru bünyesinde bulunduran sistematik bir iletişim biçimidir. Siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin kesişim noktasında propaganda faaliyetlerinin bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu noktadan hareketle propaganda faaliyetlerinde nostaljinin etkili kullanımını anlamlandırmak açısından nostalji ve propaganda arasındaki ilişkiye mercek tutmak gerekmektedir.

Siyaset ve Nostaljinin Kesişim Noktasında Propaganda

Propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi noktasında iktidarlar birçok öğeden faydalanmaktadır. Bu öğeler içerisinde yer alan nostalji de propaganda faaliyetlerinde etkili olarak kullanılabilir. Nostaljinin siyaset ile kesişerek propaganda süreçlerinde kullanımı noktasında etkili olduğu durumlar, propagandanın işleyişini kolaylaştırmaktadır. Nostalji, en temelde insanlara hiçbir zaman gerçekleşmemiş olası senaryolara dair hayal kurmaları için gerekli unsurları sağlaması noktasında propaganda açısından işlevsel olarak kullanılmaktadır. Ayrıca nostalji, insanların mevcut durumlarının gerçekte olandan daha kötü olduğuna ikna edilmesi çerçevesinde de oldukça işlevseldir. Nostalji siyasetinin iktidarlara

açmış olduğu bir diğer alan ise insanlarda duygusal uyumsuzluk yaratarak onları belirli politik eylemlere karşı motive etmeleridir. Dolayısıyla nostalji, geçmişe ilişkin pembe bir anlatı oluşturarak propaganda ve yanlış bilinç ile yakın bir ilişkiye girmektedir (Brigard, 2018).

Nostaljinin siyasete entegre edilmesi, nostaljiyi propaganda konusunda aktif bir eyleyen hâline getirmektedir. Nostaljinin siyasal söylemi biçimlendirmesi ve yaygınlaştırması noktasındaki en temel fonksiyonu, geçmiş ve gelecek zaman etkileşimi çerçevesinde mevcut duruma ilişkin kurucu anlatılar inşa etmesidir. Bu anlatılar, bireylerde inanç, duygu, düşünce ve tutum değişikliğine yol açabilmekte ve bireylerin mevcut siyasal söylemi benimsemelerini kolaylaştırmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı döneminde gösterimde olan birçok propaganda filminde nostaljik imgeler, tarihi, bir kurmacaya dönüştürerek geçmiş zamana ilişkin nostaljik bir tutum yaratılması noktasında son derece etkili olmuşlardır (Henneböhl, 2023). Bu hususta nostaljinin propaganda faaliyetlerinde kullanımı noktasında başta sinema olmak üzere birçok alanda etkili olarak kullanıldığına belirtilmesi gerekmektedir. Poster, afiş, sinema filmleri, radyo yayınları, roman, müzik, resim vb. araçlar propaganda ve nostalji arasındaki ilişkinin belirginlik kazandığı araçlar arasında gösterilebilir.

Nostalji siyaseti ve nostaljik söylemler propaganda faaliyetleri söz konusu olduğunda öncelikli olarak duygusal bir etki yaratmayı hedefler. Dolayısıyla nostalji, propaganda faaliyetlerinde kitlelerin korkularını tetiklemek noktasında oldukça işlevsel olarak kullanılmaktadır. İktidarlar, toplumsal çözümlenin, suçun, ahlaki çöküntünün yahut toplumsal kontrolün kaybedilmek üzere olduğuna ilişkin korkuları, nostaljik söylemlerle kitlelere aktararak, kitlelerin panik duygusuna kapılmalarını sağlamaktadırlar. Bu durum da kitlelerin geçmişe yönelik özlem duygularını harekete geçirerek onları, belirli bir konfor alanı arayışına itmektir. Bu noktada ise nostalji olgusunun temel karşılığı olan çocukluk ve eve dönüş isteği ortaya çıkmaktadır. Mevcut durumdan kurtulmak ve konfor alanına dönmek noktasında bireyler, nostaljik bir duygu durumuna geçiş yapmaktadırlar. Bu çerçevede nostaljinin propaganda amaçlı kullanımının kitlelerin korkularından ve geçmiş özlemlerinden faydalanarak onların düşüncelerini biçimlendirme gayesi taşıdığını vurgulamak gerekmektedir (Mercieca, 2023).

Nostaljinin propaganda amacıyla kullanılması ve geçmişe ilişkin güncel beklentilerle şekillendirilmiş bir anlatı ortaya koyması, esasında insan beyninin bir zaafına dayanmaktadır. 2002 yılında Kimberley Wade ve bir grup araştırmacı tarafından yürütülen araştırmada insanların geçmişe ilişkin hatırlama edimlerinin sorunlu yönüne dikkat çekilmektedir. Şöyle ki bir grup deneğe çocukluk görüntülerini içerecek bir biçimde hazırlanmış balonla seyahat gibi heyecan verici aktiviteleri içeren görüntüler gösterilerek, o güne ilişkin neler hatırladıkları sorulmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası, aslında olay hiç yaşanmamış olmasına rağmen olayı hatırladıklarını söylemiş hatta ayrıntılı anılar uydurarak o güne ilişkin hikayeler anlatmışlardır (Wade vd., 2002). Dolayısıyla çalışma, bireylerin geçmişlerine ilişkin kurmaca anlatılar uydurabilme potansiyeline sahip olduklarını gözler önüne ser-

miştir. Nitekim bu durum, siyaset ve nostalji arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak açısından da son derece önemlidir. Zira, bireyler sıklıkla geçmiş zamanın daha iyi, güvenilir ve yaşanılabilir bir dönem olduğuna ilişkin anlatılar dile getirirken düşünce yapıları benzerlikler göstermektedir.

Siyaset söz konusu olduğunda da benzer bir durum geçerlidir. Eskiden ulusun daha güçlü, yaşanılır ve gelişkin olduğuna ilişkin nostaljik söylemler son kertede benzer düşünce sistematiği üzerinden varlığını sunmaktadır. Dolayısıyla geçmişe dair anılar büyük oranda eksiklikler taşımakta ve bu eksiklikler de propagandacılar tarafından çeşitli biçimlerde doldurulmaktadır. Özellikle faşist dönem propagandacıları bu eksikliği etkili şekilde kullanarak, takipçilerini motive etmek ve mücadeleye dahil etmek için bir zamanlar sahip olunan şeylerin iyi olduğuna ve bu iyi şeylerin düşmanlar (ötekiler) tarafından ellerinden alındığına ilişkin söylemler üretmişlerdir. Bu nostaljik söylemlerle kayıp, özlem ve aşağılanma gibi duygular güçlendirilmeye çalıştırılarak aktif bir propaganda yürütülmektedir (Mercieca, 2023). Nitekim nostaljik söylemlerin propaganda faaliyetlerini kolaylaştırması noktasında insan beyninin de önemli bir yatkınlığı olduğu bilinmektedir. Yapılan bilimsel araştırmalar da göstermektedir ki insan beyni, her şey daha iyi ve olumlu bir seviyede olsa da mevcut durumun geçmişte olduğundan daha kötü olduğuna inanmaya meyilli bir yapıdadır. Bu da en temelde geçmiş hakkında duygusal bir pozisyon alarak nostaljik eğilim sergilememizi kolaylaştırmaktadır (Mastroianni, 2023).

Nostalji ve siyasetin kesişim noktasında varlık gösteren propaganda tüm bu bireysel ve toplumsal açmazlardan faydalanarak kitlelerin düşüncelerini şekillendirebilmektedir. Geçmiş, belirli amaçlar doğrultusunda kurgulanarak şimdiki zamana taşınmakta ve bu durum da geçmişin şimdiki zaman üzerindeki etkisini amaçsallaştırmaktadır. Amaçsallaştırılan geçmiş, şimdiki zamana ilişkin yürütülen politikalarda efektif bir rol oynayarak kitlelerin motivasyonlarını da belirli amaçlar doğrultusunda güdülemektedir. Psikolojik bir açmaz olarak kabul edilebilecek olan nostalji, siyasetin tesiri altında politik bir enstrümana dönüşerek politik söylemlerin toplum nezdindeki tesirini arttırmaktadır. Bu ekseninde korku ve nostalji arasında bir ilişki kurulabileceğinin altını çizmek gerekir. Nostaljik söylemlerle kiteselleştirilen korku, kitleleri nostalji ekseninde harekete geçirebilmektedir (Mercieca, 2023). Nitekim bu hususta korku kültürünün (Furedi, 2017) siyasal sistemdeki yerinin önemli olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Sonuç

Siyaset ve nostalji arasındaki ilişkinin belirginleştiği noktalardan birinin propaganda faaliyetleri olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bilindiği üzere propaganda, siyaset ve siyasal iletişim açısından son derece önemli bir kavramdır. Siyasetin akışkan ve nüfuz edici yapısı, propaganda faaliyetleri söz konusu olduğunda da kendisini göstermektedir. İktidarlar propaganda yapmak ve kitleleri belirli noktalarda rızaya zorlamak hususunda çeşitli araçlardan faydalanmaktadırlar. Bu noktada

propaganda faaliyetlerinin geniş bir yelpazede yürütüldüğü ifade edilebilir. Propagandanın etkili bir şekilde yürütülebilmesi noktasında iktidarların sıklıkla başvurdukları araçlardan biri de geçmiştir. Geçmiş, şimdiki zamanın gereksinimleri doğrultusunda iktidarlar tarafından tasarlanabilmekte ve kolektif bellek şekillendirilebilmektedir. Bu noktada geçmiş ile yakın bir ilişki içerisinde bulunan nostalji de iktidarların propaganda faaliyetlerinde etkili bir öge olarak belirmektedir. Geçmişe duyulan özlem duygusundan türeyen nostalji, siyasallaştığı anda propaganda için kritik bir role bürünebilmektedir. Nostalji eliyle geçmiş, idealize edilen bir referans noktasına dönüştürülmekte ve bugüne ilişkin siyasi ideallerin somutlaştırılması noktasında araçsallaşabilmektedir. Bu noktadan hareketle geçmiş, belirli amaçlar doğrultusunda işlevsel bir araç olarak propagandanın asli bir unsuru olarak kullanılmaktadır.

Nostaljik söylemler aracılığıyla propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi aşamasında iktidarlar, şimdiki zamana ilişkin hayata geçirmek istedikleri ideallerini ve amaçlarını, geçmiş zamanın itici gücüyle tasarlayabilmektedirler. Nostaljik söylemin açmış olduğu duygusal alan, propaganda faaliyetlerinin işleyişi noktasında da önem taşımaktadır. Propaganda her şeyden önce duygulara hitap ederek kitleleri harekete geçirmeyi amaçlar. Nostalji de bu bağlamda propaganda ile benzer bir davranış kalıbının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Zira nostalji geçmişe ilişkin duyulan bir özlemi imlerken aynı zamanda şimdiki zamanın gerçekliğinden bir nebze de olsa kopuş meydana getirmektedir. Bu kopuş en temelde rasyonaliteyi paranteze alma durumu olarak kabul edilmelidir. Nostaljik söylemlerle idealize edilen geçmiş, şimdiki zamanın gerçekliğinde yaratmış olduğu kırılmayla esasında duygusal bir düşünce ve davranış kalıbını da somutlaştırmaktadır. Dolayısıyla iktidarlar propaganda faaliyetlerini yürütürlerken sıklıkla geçmiş zamana referans yaparak, geçmişin koruma kalkanı altında mutlu, mesut ve güçlü bir ulus tahayyülünü de somutlaştırırlar. Bu noktada nostaljik söylem, kurucu bir unsur olarak belirerek Boym'un altını çizmiş olduğu yeniden kurucu nostalji biçemi ortaya çıkmaktadır. Yeniden kurucu nostalji kalıbı şimdiki zamanı yeniden kurgularken geçmişten beslenmeyi bir ön koşul olarak kabul etmektedir. Şimdiki zamanda arzu edilen iklim yaratılırken geçmiş, bir kılavuz olarak kendisini gösterir ve bu noktada asıl amaç, şimdiki zamanı değil geçmişi yeniden inşa etmektir. Bu durum da propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi noktasında iktidarlara bir dizi kolaylıklar sağlamaktadır.

Siyaset ve nostalji ilişkisinin kesişim noktasında yer alan propaganda, bütünlük bir yapıda olması sebebiyle de nostaljiden ve geçmişten sıklıkla faydalanmaktadır. Kolektif belleğin inşa edilmesinde ve kitlesel rıza imalatının gerçekleştirilmesi noktasında nostaljik söylem, kurucu bir role bürünmektedir. Nostaljik söylemler aracılığıyla geçmiş, bir anlatıya dönüştürülerek işlevselleştirilmektedir. Geçmişin ve tarih anlatılarının nostaljik söylemlerle işlevselleştirilmesi ise gerek psikolojik gerek sosyolojik düzlemlerde çıktılar ortaya koymaktadır. Bireyler nostaljik söylemin kitlesellik kazanmasıyla arzu ettikleri "evlerine" yani geçmişteki o mutlu ve huzurlu durumlarına kavuşmak noktasında aktif birer özne olarak konumlandırılabilen-

dirler. Nitekim Nazi propagandasında yer alan nostaljik söylemlerin odak noktası Almanya'yı eski gücüne yeniden döndürmek üzerine olmuştur.

Sonuç olarak nostalji, salt bireysel bir geçmiş özlemi değil bilakis kolektif bir özlem ve arzunun göstereni olarak da toplumsal alanda varlık göstermektedir. Kitleselleşen nostalji, geçmişini özlenen bir şey olmaktan çıkartarak şimdiki zamanın kurgulanması ve tasarlanması noktasında işlevsel bir araca dönüştürmektedir. Bu hâliyle ele alındığında nostalji, propaganda faaliyetlerinin son derece önemli bir unsuru olarak kabul edilebilir. Propaganda süreçlerinde nostalji, geçmişin idealize edilerek araçsallaştırılması noktasında işlevsel bir rol oynamaktadır. Araçsallaşan geçmiş, şimdiki zamanın tasarımı noktasında iktidarlara son derece önemli alanlar açarak, düşüncelerini ve amaçlarını hayata geçirmeleri noktasında kolaylıklar sağlamaktadır.

Kaynakça

- Becker, T. (2023). *Yesterday: A new history of nostalgia*. Harvard University Press.
- Berry, D. (2020). *On nostalgia*. Coach House Books.
- Bonnett, A. (2010). *Left in the past: Radicalism and the politics of Nostalgia*. Continuum Publishing.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin geleceği*. (F. B. Aydar, Çev.). Metis Yayınları.
- Brigard, F. D. (2018). *Nostalgia and mental simulation*. In A. Godlib (Ed.), *Moral psychology of sadness* (ss. 155–181). Rowman & Littlefield Publishing.
- Brown, J. A. C. (1963). *Techniques of persuasion: From Propaganda to brain-washing*. Penguin Books.
- Cantril, H. (1938). *Propaganda analysis*. *The English Journal*, 27(3), 217–221.
- Cassin, B. (2018). *Nostalji: İnsan ne zaman evindedir? Odysseus, Aeneas, Arendt*. (S. Kıvrak, Çev.). Kolektif Kitap.
- Clark, T. (2017). *Sanat ve propaganda: Kitle kültürü çağında politik imge*. (E. Hoşsucu, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Cooter, A. (2024). *Nostalgia, nationalism, and the US militia movement*. Routledge Press.
- Çankaya, E. (2019). *Siyasal iletişim: Dünyada ve Türkiye’de*. İmge Kitabevi.
- Ellul, J. (1973). *Propaganda: The formation of men’s attitudes*. Vintage Books.
- Furedi, F. (2017). *Korku kültürü*. (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hennebühl, D. (2023). *Taking back control of the nation and its history: Contemporary fiction’s Engagement with nostalgia in brxit Britain*. Brill Fink Publications.
- Jowett, G. & O’Donnel, V. (2012). *Propaganda and persuasion*. Sage Publications.
- Mastroianni, A. (2023). *Your brain has tricked you into thinking everything is worse*. <https://www.nytimes.com/2023/06/20/opinion/psychology-brain-biased-memory.html>
- Mercieca, J. (2023). *The propaganda power of nostalgia*. <https://resolutesquare.com/articles/3e0Qx1jFdLsZJcGui5WYtg/the-propaganda-power-of-nostalgia>

- Moore, C. (2010). *Propaganda prints: A history of art in the service of social and political change*. A&C Black.
- Qualter, T. H. (1980). Propaganda teorisi ve propagandanın geliřimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 255-307.
- Quill, L. (2024). *Nostalgia and political theory*. Routledge Press.
- Routledge, C. (2016). *Nostalgia: A psychological resource*. Routledge Press.
- Stauth, G. & Turner, B. (1997). Nietzsche'nin dansı. (M. Küçük, Çev.). Ark Yayınları.
- Stivers, R. (2012). The media creates us in its image. *Bulletin of Science, Technology & Science*, 32(3), 203-212.
- Tarhan, N. (2011). *Psikolojik savaş*. Timaş Yayınları.
- Traverso, E. (2013). Savaş alanı olarak tarih: 20. yüzyılın zorbalıklarını yorumlamak. (O. S. Binatlı, Çev.). İletişim Yayınları.
- Traverso, E. (2018). *Solun melankolisi: Marksizm, tarih ve bellek*. E. Ersavcı, Çev.). İletişim Yayınları.
- Wade, K., Garry, M., Read, D. & Lindsay, S. (2002). A Picture is worth a thousand lies: using false photographs to create false childhood memories. *Psychonomic Bulletin & Review*, 9, 597-603.
- Wildschut, T., Sedikides, C., Arndt, J. & Routledge, C. (2006). Nostalgia: content, triggers, functions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 975-993.